

מדינת ישראל
משרד החינוך והתרבות
מינהל החינוך הדתי

רשימת מושגים בשפת התיאטרון ובתולדות התיאטרון.

1. **מיזנסצינה** – סדרי מקומם של השחקנים על בימת התיאטרון בהופעותיהם השונות על הבמה, העמדה (תמונת הבמה).
  2. **קתרזיס**- זיכור, טיהור – האפקט הדרמטי של הטרגדיה, שילוב של רגש פחד (כלפי מה שקורה לגיבור הטראגי). וחמלה (לגיבור הטרגי).
  3. **דאוס אקס מכינה** – האל יוצא מהמכונה- כינוי לסוף "מודבק" שאינו נובע מהתפתחות העלילה. (המחזאי אוריפידס מתאפיין בסופים כאלה, למשל ב"מדיאה")
- סוגי תפאורות**
4. **תפאורה ריאליסטית** – תפאורה מציאותית שמייצגת את המציאות את המקום ההתרחשות, שבו מתרחש המחזה.
  5. **תפאורה סימבולית** – תפאורה שמעבירה את הסמל המרכזי (ואולי מספר סמלים מרכזיים) הקשורים לבימוי של המחזה.
  6. **תפאורה סוריאליסטית**- תפאורה חלומית, על מציאותית, שנותנת תחושה של חלום.
  7. **תפאורה היפר ריאליסטית** - תפאורה מאוד מדוייקת, של ייצוג מדוייק של מקום מסוים וזמן מסוים.
  8. **תפאורה פרגמנטלית** – תפאורה המציגה מקום ע"י חלקים ממנו שהצופה משלים ע"י דמיונו (חלק של קיר המושלם לבית וכד').
  9. **תפאורה מינימליסטית** – תפאורה מתאפיינת במיעוט של פריטים הנבחרים בדיוקנות כדי ליצור את החלל שבו מתרחש המחזה.
  10. **תפאורה מידיאלית** – תפאורה המשתמשת במדיות נוספות (קולנוע, שקופיות, לייזר, אור) לבניית החלל.
  11. **חלל נרטיבי** – חלל המספר לצופה את הזמן והמקום בו מתרחש המחזה (תפאורה מהסוג המצוי ביותר).
  12. **תפאורה קבועה**, תפאורה שאינה משתנה לאורך כל ההצגה.
  13. **תפאורה משתנה** – תפאורה שמשתנה, לפי המקומות השונים שבו מתרחש המחזה.
  14. **תפאורה טרנספורמטיבית** – תפאורה שבה אותם מרכיבים משתנים לתפקיד אחר במהלך ההצגה. למשל- קוביות שהופכות לשולחן, מיטה וכו'.
  15. **חלל אקטיבי** – תפאורה שבה השחקנים הם התפאורה (כמו ב"אשכבה"), תפיסה כוריאגרפית (דומה גם ל"אויסטר").

16. **חלל סימבולי** – חלל המייצג באופן סמלי את הרעיון של המחזה.

סוגי במות

17. **במה פרונטלית**- במה חזיתית, שהקהל יושב מולה.

18. **במה פורצת** – במה שפורצת אל הקהל (כמו אצל שקספיר).

19. **במת זירה** – במה שהקהל יושב סביבה.

20. **במה מפוצלת**- הקהל יושב במרכז (ומשני צדדיו בימה).

21. **קונספציה בימית** – התפיסה הכוללת של הבמאי ביחס להצגה ולמחזה. הרעיון המרכזי – האמירה המרכזית הקשורה להכרעה בקונפליקט המרכזי – המתבטאים דרך אמצעי התיאטרון השונים.

22. **אינטרפטציה** – הפרשנות של היוצרים למחזה.

23. **קוליסה** – לוח על עומד, קיר שמשמש לתפאורה.

24. **רפרטואר** – רשימת ההצגות המועלות בתיאטרון מסויים, תיאטרון רפרטוארי הוא תיאטרון המעלה מגוון של הצגות שונות לאורך השנה. (כמו החאן, הבימה וכד').

25. **תיאטרון שוליים**- תיאטרון שאינו בדרך כלל ממומן ע"י המדינה, ושיוצרים חותרים ליצור סגנון תיאטרון חדש ואחר.

26. **תיאטרון חזותי** – תיאטרון שמתבטא בשפה חזותית, מביע את הרעיונות שלו דרך אביזרים, תפאורה, סמלים חזותיים ותנועה (ולא רק דרך מילים ומשחק).

27. **גרוטסקה** – סגנון המשלב בין גיחוך לפחד.

28. **תיאטרון תנועה** – תיאטרון המשתמש בשפה תנועתית (ולא רק במילים) להעביר את העלילה והרעיון (כמו "אויסטר" – חלק מ- "כנגן מנגן" ו"ארבעה שנכנסו לפרדס").

29. **תיאטרון סיפור** – תיאטרון המתבסס על סיפור שאינו מוחק את הדמות המספר וממחיש סיפור דרך אמצעי התיאטרון.

30. **אפקט הניכור** – האפקט המרכזי של התיאטרון האפי של ברכט. המטרה- לגרום לקהל לחשוב, לבקר ולא להזדהות.

31. **צוג** – צינור ברזל שעליו תולים תפאורות (עולה ויורד).

32. **סטירה** – סגנון המבקר את המצב החברתי והפוליטי (דרך הגזמה) משתמש בהגזמה בכדי לעורר ביקורת.

33. **תיאטרון עני** – התיאטרון של גרוטובסקי (בסוף המאה העשרים) מאמין במיקוד באלמנטים ההכרחיים של התיאטרון (שחקן וקהל) ומוותר על תפאורה, אביזרים, מוסיקה וכד').

34. **קומדיה דלארטה** – סגנון תיאטרון שפעל באיטליה בתקופת הרנסנס שהתבסס על תסריטי עלילה, טיפוסים קבועים והטקסט אולתר ע"י השחקנים.
35. **מוסכמת הקיר הרביעי**- המוסכמה שהקהל הצופה בהצגה מתבונן במתרחש בתוך חדר חסר קיר רביעי (אותו קיר המפריד בין הבמה לאולם)- כלומר שההצגה היא מציאות.
36. **מימזיס** – חיקוי – לפי אריסטו: הדרמה (וביחוד הטרגדיה) היא חיקוי (מימזיס) של המציאות.
37. **סבטקסט**- המשמעות שמתחת לטקסט, שמתבטאת בדרך בה אומרים את הטקסט (מושג שהתפתח מאוד בשיטת המשחק של סטניסלבסקי).
38. **ביט** – יחידה קטנה של טקסט. כל מעבר של ביט קשור למעבר של פעולה, התייחסות, רגש, בטקסט. החלוקה לביטים היא שלב ראשוני בעבודת השולחן של השחקן.
39. **אקספוזיציה** – היחידה הראשונה במבנה העלילה, (אקספוזיציה, סיבוך, התרה) הפתיחה של המחזה, החלק שבו ניתן רקע על המצב, הדמויות וכו'.
40. **ג'סט**- מחווה, תנועה, הנעת איבר מאיברי הגוף כדי להעביר משמעות, לבטא רגש, ללוות בדיבור – אחד מאמצעי הביטוי המרכזיים של השחקן.
41. **תיאטרון קהילתי** – תיאטרון המורכב מאנשי קהילה מסוימת והעוסק בעיות הקהילה.
42. **תיאטרון תיעודי** – תיאטרון שהצגותיו מתבססים על חומר תיעודי מהמציאות.
43. **היסטוריפיקציה** – מושג השייך לתיאטרון האפי של ברכט – הרחקת העלילה בזמן (ולעיתים גם במקום) מקהל הצופים, כדי שיוכלו לשפוט את המצב שבעלילה מהמרחק ללא הזדהות. (למשל "אמא קוראז'" מתרחש במאה ה-16 ומרמז על המצב של מלחמת העולם השנייה – תקופת כתיבת המחזה).
44. **סלפטיק**- הומור פיזי נמוך, שייך בעיקר לקומדיות מסוג הפרסה.
45. **המרטיה** – המשגה הטרגי של הגיבור הטרגי (עפ"י אריסטו)
46. **אירוניה דרמטית** – מצב שבו הקהל יודע יותר מהגיבור על המתרחש וזה יוצר מצב של לגלוג מעט מריר על הגיבור (כמו ב"אדיפוס המלך").
47. **זכרון חושים**- מושג השייך לשיטת המשחק של סטניסלבסקי – השחקן משתמש בחוויית חושית (שמיעה, ראייה, ריח וכו') שלו כדי להיכנס למצב של הדמות.
48. **זכרון רגשות** – מושג השייך לשיטת המשחק של סטניסלבסקי – השחקן משתמש בחוויה רגשית של השחקן (מעברו) כדי להיכנס למצב של הדמות.
49. **הצידה- aside** פנייה הצידה של הדמות אל הקהל – בדרך כלל- בדיבור כנגד דמות אחרת (שלא שומעת כרגע) קיים רק בקומדיה.
50. **טרילוגיה**- התבנית הבסיסית שבה הוצגו הטרגדיות בפסטיבלים ביוון העתיקה. שלוש טרגדיות העוסקות באותה עלילה המשכית (כמו ה"אורסטיאה").
51. **תיאטרון בתוך תיאטרון**- מחזות שבהם יש הצגה בתוך עלילת המחזה כמו "המלט", "חלום ליל קיץ" והמחזות של פורנדלו.

52. **אינטונציה**- הטעמה, צורת דיבור – הדרך שבה השחקן מעביר את משמעות דבריו.
53. **אלאזון** – טיפוס קומי מרכזי – רברבן- מראה עצמו כאילו הוא יותר ממה שהוא באמת. (חזק יותר, חכם יותר) הדמות החוסמת שייכת לעיתים קרובות לטיפוס זה.
54. **איירון**- טיפוס קומי ניגודי לאלאזון. מראה עצמו כאילו הוא פחות ממה שהוא באמת. בדרך כלל עבד (משרת שמראה עצמו כטיפש כדי לתחבל ולנצח את האלאזון).
55. **מימיקה**- אמנות ההבעה של רגשות ומצבים ע"י העויות של שרירי הפנים ותנועות גוף.
56. **אחדות הזמן** – מושג השייך לתיאוריה של הטרגדיה הקלאסית. זמן העלילה צריך להיות עד 24 שעות.
57. **אחדות העלילה** – שייך גם לטרגדיה הקלאסית (והניאו קלאסית) המחזה צריך להתרכז רק בעלילה אחת (ולא כמו אצל שייקספיר בעלילה הראשית ועלילת המשנה).
58. **אחדות מקום** – כנ"ל המחזה צריך להתרחש רק במקום אחד.
59. **תיאטרון גלוב** – התיאטרון של שייקספיר.
60. **תיאטרון האבסורד** – תיאטרון המביע דרך שבירת החוקים של הדרמה את תפיסתו שהעולם הוא אבסורדי (חסר משמעות).
61. **אלגוריה** בתיאטרון אלגורי – עלילה המחזה והדמויות מרמזות על עלילה ודמויות אחרות – הדומות לה במובן מסוים. (מעין משל תיאטרוני). דוגמא: המחזה "כל אדם" הוא מחזה אלגורי.
62. **אקספרסיוניזם** – ניסיון להציג על הבמה "הלך רוח" או את עולמו הפנימי של האדם ולא את המציאות היומיומית החיצונית של חייו. התנועה האקספרסיוניסטית נולדה בתחילת המאה העשרים עם עבודותיהם של סטרינדרג ושל מחזאים גרמנים שהבולטים שבהם הם ודקינד וטולר. העיקרון המבני של המחזות הוא מבנה של חלום.
63. **דלת סתרים**- דלת נסתרת הקבועה ברצפת הבמה או בקלעי הבמה, על מנת לאפשר הופעה או היעלמות פתאומית של שחקן.
64. **דרמה מסוגנת** – מחזות הכתובים ומוצגים על פי כללים מסוימים ויוצרים בשל כך סגנון מודגש ולא נאטורליסטי: שפה מיוחדת במינה, משחק המאופיין ע"י גישה מסוימת כלשהי ותפאורה ותלבושות תואמים. זו הגדרה כוללת לסגנונות תיאטרון לא ריאליסטיים.
65. **דרמה פסטורלית** – סגנון תיאטרוני שפעל בעיקר באיטליה של הרנסנס – בסגנון זה סופר על עלילות אהבה של רועים, עלילת מתרחשת בטבע. סגנון זה השפיע גם על הרמח"ל (לישרים תהילה).
66. **הוראות בימוי** – תיאור התפאורה – פעילות הבמה, וההתרחשות הלא מילולית במחזה. המחזאי כותב בסוגריים את מכלול המידע הלא טקסטואלי שמאפשר את ביצוע המחזה לפי תפיסתו.
67. **ההיוודעות הקומית**- נקודת הפתרון של העלילה הקומית (לפי "מיתוס האביב" מאת נורתרוף פריי), הרגע שבו התכסיס העלילתי שמאחד בין זוג האוהבים מביא לגיבוש חברה חדשה סביבם.
68. **היבריס** – גאווה – או חטא הגאווה. הגיבור הטראגי מתגאה ומתנשא אל מול הגורל והאלים ומאמין בכוחו מולם. גאווה זו מביאה לנפילתו ומוכיחה את כוח האלים והגורל.

69. **דמות חוסמת** – הדמות במבנה של הקומדיה (לפי "מיתוס האביב" מאת נורתרוף פריי) שחוסמת את מימוש האהבה של הזוג הצעיר. בדרך כלל אדם מבוגר, עשיר ובעל כח שליטה.
70. **הזדהות** – הקשר בין השחקן לדמות – קשור בעיקר בשיטת המשחק של סטניסלבסקי (וסטרברג) וכתוצאה מקשר זה גם הקהל מזדהה עם מה שעובר על הדמות.
71. **הרפייה קומית** – מושג ששייך בעיקר לטרגדיה השייקספירית – קטעים קומיים במהלך מחזה טרגי – הגורמים לאפקט של הרפייה בתוך הסערה הטרגית.
72. **המחזה העשוי היטב** – סגנון תיאטרוני שפעל במשך המאה ה-19. (במחצית הראשונה של המאה בעיקר). יוצרו של הסגנון היה איז'אן סקריב.
- עקרונות הסגנון:** עלילה המבוססת על סוד הידוע לקהל, אך נסתר מידיעת הדמויות המרכזיות (או חלק מהם). הסוד מתגלה לקראת הסיום בסצינה דרמטית שבה מוסר המסווה מפני הנבל, והגיבור הסובל (שעימו הזדהה הקהל) – חוזר למוטב. המחזות בנויים ע"פ חוקים ובאופן היגיוני.
73. **מערכה** – פרק שלם במחזה, יחידה עלילתית גדולה שיש בסופה, בדרך כלל, שינוי משמעותי. המערכות עצמן מחולקות לסצינה. החלוקה למערכות מקורה ביוון הקלאסית.
74. **אירוניה דרמטית** – מצב שבו הצופים מבינים את המצב של הדמויות טוב יותר מכפי שהדמויות עצמן מבינות אותו, או יודעות יותר מהדמויות לגבי מצבן. (כמו ב"אדיפוס המלך").
75. **מחזה מוסר** – סגנון תיאטרוני מימי הביניים (שפרח מ-1400 עד 1550), מחזות דתיים נוצריים אלגוריים הממחיזים את התנסויותיו הרוחניות של האדם הממוצע דרך משל. דוגמאות: "כל אדם", "המין האנושי". מחזות המוסר מגשרים בין הדרמה הדתית לדרמה החילונית (מהווים סגנון של מעבר).
76. **מיסטריה** – צורת הדרמה העיקרית בימי הביניים. מקור השם במלה בצרפתית ששימשה להגדרת מסחר. המחזות, שהתבססו על כתבי הקודש (הברית הישנה והחדשה) הועלו ע"י גילדות המסחר בכדי לגרום לקהל הנוצרי להכיר את כתבי הקודש.
77. **מחזה התיזה** – סגנון תיאטרוני מהמחצית השנייה של המאה ה-19, שמטרתו להעביר תיזה (מסר) חברתי, דרך תבנית עלילתית הנשענת על המבנה של המחזה העשוי היטב.
78. **נטורליזם** – סגנון שפעל במחצית השנייה של המאה ה-19, המנסה להעמיד את הבמה הצגות הנראות טבעיות לחלוטין ואשר משקפות במדויק את מציאות החיים היומיומית. סגנון זה עסק בעיקר בנושאים חברתיים ובייצוג חיי המעמדות היותר נמוכים. (מחזאים בולטים: אמיל זולא, האופטמן, סטרינדברג המוקדם).
79. **סצינה חלוקת משנה של מערכה** (קטע קטן יחסית של המחזה) במחזאות הקלאסית והניאו קלאסית. סצינה חדשה מתחילה עם כניסה או יציאה של דמות בתאטרון השיקספירי (וגם אצל ברכט, בד"כ) סצינה חדשה מתחילה עם שינוי מקום.
80. **בופון** – לץ, טיפוס קומי המנותק מהמערכת החברתית, (לא אדון ולא עבד), שמסתכל מהצד (בהומור) על העולם. דוגמא: פוק ב"חלום ליל קיץ" (שיקספיר)